

SIIRTOLAISET VAILLA OLESKELULUPAA ELÄVÄT TAVALLISEN ELÄMÄN TAVOITTELUN JA KANSALAISSYHTEISKUNNAN HAAVOITTUVUUSOLETTAMAN VÄLISESSÄ JÄNNITTEESSÄ¹

Mervi Leppäkorpi: YTT, tutkijatohtori, Turun yliopisto

mervi.leppakorpi@utu.fi

Janus vol. 31 (1) 2023, 95–101

2010-luvun alussa kansalaisyhteiskunnan toimijat Suomessa, erityisesti Helsingissä, alkoivat panostaa työhön oleskeluluvottomien siirtolaisten kanssa. Konkreettisesti tämä tarkoitti lisääntyviä palveluita ja kollektiivista vaatimusta oikeudesta terveydenhuoltoon. Osallistuin tuolloin prosessiin ja kysyin itseltäni, mitä siirtolaiset itse toivoisivat. Löytääkseni vastauksen tarkastelin väitöskirjassani oikeudettomassa asemassa olevia siirtolaisia ja heidän kohtaamistaan kansalaisyhteiskunnan kanssa kolmessa kaupungissa: Hampurissa, Tukholmassa ja Helsingissä.

Yksi työn keskeisistä käsitteellisistä valinnoista liittyy tapaan puhua usein paperittomiksi kutsutuista siirtolaisista. Päätin käyttää termiä *irregularized migrants* (ks. myös De Genova 2013; Lutz 2004; Sharma 2003), mitä suomeksi voisi lähinnä vastata käännös ”epävirallistetut siirtolaiset”. Tarkoitin tällä niin kutsuttuja kolmansien maiden kansalaisia, joilla ei ole oikeutta työskennellä ja jotka eivät voi turvautua sosiaalipalveluihin kaupungissa, jossa he elävät. ”*Irregularized*” korostaa sitä, että epävirallinen muuttoliike ei ole annettu tai luonnonilmiö, vaan seurausta poliittisista, juridisista ja hallinnollisista valinnoista, jotka liittävät ihmisiä yhteisöön ja sulkevat toisia siitä ulos.

Kenttätutkimukseni varhaisissa vaiheissa tutustuin Robiniin² siirtolaisille suunnatussa matalan kynnyksen palvelussa. Vuosien kuluessa Robin oli löytänyt paikkansa yhdessä tutkimuskaupungeistani (ks. myös Leppäkorpi 2015). Hän kävi kirkossa, hänellä oli ystäviä ja hän oli yhdessä muiden kanssa vaatinut oikeuksiaan epävirallistetuin siirtolaisina. Päädyin kulkemaan Robinin kanssa kaupungin julkisissa ja kansalaisyhteiskunnan palveluissa. Hänen toiveensa saattavat vaikuttaa ristiriitaisilta siitä lähtökohdasta, että halusin tarkastella palveluita ja vaatimusta terveystalvakuista:

Mervi, en halua valtiolta mitään. En tarvitse sosiaaliturvaa, subventoituja lääkkeitä tai majoitusta, en mitään. Minä haluan huolehtia itsestäni ja haluan mahdollisuuden vaatia palkkani, oikeudenmukaisen palkan. (Päiväkirjaote Robinin kanssa kulkemisesta, 2014)

Tämä ristiriita näkyy väitöskirjani nimessä: *In search of a normal life: An ethnography of migrant irregularity in Northern Europe*.

Tutkimuksessani en tarkastellut palveluita tai ihmisiä ”ulkopuolelta”. Etnografinen työ vaati tarkastelemaan itsekriittisesti tutkijapositioniani, mutta myös niitä päätöksiä, joita olin ollut tekemässä aiemmin siirtolaisia tukeva-

na aktivistina. Omaa liikettään tutkivan aktivistin positio ei ole poikkeuksellinen pohjoisen Euroopan epävirallisen muuttoliikkeen tutkimuksessa (ks. esim. Holgersson 2011; Könönen 2014; Niess 2018; Sager 2011; Wilcke 2018). Kuitenkin näiden siirtolaisten ja heitä tukevan kansalaisyhteiskunnan välisen suhteen kriittinen tarkastelu oli jäänyt paitsioon ennen kesällä 2015 alkanutta ”siirtolaisuuden pitkää kesää” (Hess ym. 2017), jota on kutsuttu myös pakolaiskriisiksi.

Monipaikkainen etnografia sijoittuu Hampuriin, Tukholmaan ja Helsinkiin. Haastattelin siirtolaisia ja osallistuin seitsemän palveluita tarjoavan ryhmän toimintaan niitä havainnoiden. Väitöskirjassa keskityn kuitenkin matalan kynnyksen periaatteella toimivaan kahvilaan. Café Mundo ja Café Frontera havainnollistavat erilaisia ideologisia toiminnan logiikoita (ks myös Cabot 2013, 2016, 2019; Rozakou 2016; Ticktin 2011). Café Mundon taustajärjestö, Humanity, on osa kansainvälistä, humanitaarista kansalaisjärjestöä. Humanityn työn keskiössä on kärsimyksen vähentäminen. Tausta-ajatuksena on tarjota perustarpeet arvokkaan elämän mahdollistamiseksi jokaiselle. Järjestö on oman määritelmänsä mukaan puolueeton. Puolueettomuus ei kuitenkaan estä Humanityä vaatimasta muutoksia, kuten inklusiivisempaa maahanmuuttopolitiikkaa tai palveluita oleskeluvattomille.

Marenburgin Migrant solidarity tarjoaa neuvontaa käytännön solidaarisuuden tekona Cafe Fronterassa. Migrant Solidarity on yhdistelty kahdesta No Border -liikkeeseen identifioituvasta ryhmästä ja niiden toiminnoista. Ide-

ologisesti ryhmä kyseenalaistaa valtiot, kansat ja rajat ja vaatii vapautta liikkua. Migrant Solidarity vaatii jokaiselle, lähtömaasta riippumatta, oikeutta valita asuinpaikkansa. Tämä haastaa ”vapaan liikkuvuuden” kuten se ymmärretään Euroopan unionissa (Gauditz 2017).

Yhdessä kaupungeista seurasin Robinia, joka turvautui moniin erilaisiin palveluihin etsiessään neuvoa tilanteeseensa. Hampurissa havainnoin Lampedusa in Hamburg -ryhmää, joka vaatii oikeutta jäädä kaupunkiin. Itseorganisoidun ryhmän jäsenet jakoivat yhteisen menneisyyden siirtolaisina työkennellessään Libyassa ja myöhemmin turvapaikanhakijoina ja pakolaisina Italiassa. Lopulta Euroopan unionin sisäisen turvapaikanhakijoista ja pakolaisista huolehtimisen vastuunjaon ja -välttelyn arkipäiväiset käytännöt materialisoituivat heidän kehoissaan (ks. myös Drangland 2020; Niess 2018).

Ymmärtääkseni, miten siirtolaisten ja heidän tukijoidensa arkiset kohtaamiset materialisoituvat vaikuttamistyössä, analysoin myös kansalaisyhteiskunnan toimijoiden osallistumista joidenkin siirtolaisten terveysoikeuksia edistävien lainsäädäntöhankkeiden kommentoinnissa.

KOLMESTA KAUPUNGISTA YHDEKSI

Yksi tutkimukseni kontribuutioista on metodologinen. Hampuri, Tukholma ja Helsinki sulautuvat yhdeksi, kuvitteelliseksi ”Marenburgin” kaupungiksi. Analyttisesti ratkaisu tarjoaa mahdollisuuden keskittyä rakenteisiin yksittäisten kaupunkien ja niiden toimijoiden sijaan. Kaupunkien yhtäläisyydet oi-

keuttavat tarkastelun, jossa kaupungit asettuvat läpinäkyvien kalvojen tavoin päällekkäin ja muodostavat yksittäisiä kerroksia moniulotteisemman kokonaiskuvan. Ratkaisu mahdollistaa keskittymisen esimerkiksi siirtolaisille tarjottavien palvelujärjestelmien rakenteisiin ja nyansseihin erilaisten palveluntarjoajien välillä.

Metodologinen innovaatio auttaa häivyttämään ihmisten, paikkojen ja kansalaisyhteiskunnan toimijoiden tunnistettavuutta. Monipaikkainen tutkimus tarjoaa myös mahdollisuuden keskittyä itse ilmiön tarkasteluun ja paikkojen näkemiseen toimintana maantieteellisten paikkojen sijaan (ks. myös Vuolajärvi 2021). Tämän tutkimuksen paikkoja ovatkin kadut ja itseorganisoidut protestit, palvelut ja parlamentaarinen vaikuttamistyö siirtolaisten oikeuksien edistämiseksi yksittäisten kaupunkien sijaan.

Koettu epävirallinen siirtolaisuus liittyy kaupunkiin. Kaupungeissa siirtolaiset elävät ja törmäävät rajoihin, löytävät tukea ja rakentavat yhteisöä. Siirtolaiset neuvottelevat kuulumisestaan kaupunkiin yhteisönä. Kuitenkin Helsingin, Hampurin ja Tukholman jättäminen taka-alalle auttaa keskittymään kansakäymisiin ja lisäämään ymmärrystä yhteisistä piirteistä ja suhteista siirtolaisten ja heidän tukijoidensa välillä. Epävirallisen muuttoliikkeen tutkiminen Hampurissa tai Helsingissä on omat, erityiset, paikalliset piirteensä, mutta väitän, että kohtaamiset siirtolaisten ja heidän tukijoidensa välillä eivät eroa yhtä paljon kaupunkien välillä kuin ne eroavat eri palveluntarjoajien välillä.

KANSALAIUUS KAUPUNGISSA

Robin oli asunut Marenburgissa vuosia. Hän saapui turistina ja jäi sallitun kolmen kuukauden jälkeen kaupunkiin ilman oleskeluoikeutta. Myöhemmin Robin haki turvapaikkaa laillistaakseen oleskelunsa. Kun kohtasimme, Robinilla oli tiedossa, milloin hänet poistettaisiin kansallisvaltion alueelta. On välttämätöntä tarkastella kansalaisuuden käsitettä kriittisesti ymmärtääkseen Robinin tilannetta kaupungissa vuosien kuluessa.

Engin F. Isinin (2002, 2009, 2013) työn innoittamana tarkastelen kansalaisuutta muodollista kuulumista laajemmin, jatkuvasti käynnissä olevana prosessina, jossa kansalaisten sisäpiiriä määritellään suhteessa ”toiseen”. Kansalaisuus tarkoittaa kansalaisuutta käytäntöinä ja tekoina. Erilaiset strategiat ja taktikat vakiinnuttavat olemassa olevaa järjestystä – tai oikeammin järjestyksiä – kansalaisten sisäpiirin ja toisten välillä. Virkailijat ja tuomarit käyttivät etäännyttäviä taktikoita yrityksissään toimeenpanna lakia ja poistaa Robin maasta. Tässä prosessissa muodollisen yhteiskunnan toimijat korostavat eroa ”meidän, kansalaisten” ja ”toisen” välillä. Robin oli kyseenalaistanut tätä eroa, kun hän oli järjestäytynyt yhdessä muiden siirtolaisten kanssa vaatimaan oikeuksiaan työntekijöinä. Tämä kansalaisuuden teko ajoittui vaiheeseen, jossa Robinin oleskelua kansallisvaltion alueella ei muodollisesti tunnistettu.

Isin (2002) tekee eron aktiivisten ja aktivistikansalaisten välille. Aktiiviset kansalaiset uusintavat kansalaisuutta osallistumalla yhteiskuntaan heille ennalta määrätyillä tavoilla, esimerkiksi

äänestäjinä. Aktivistikansalaiset vaativat oikeutta vaatia oikeuksiaan odottamattoman toiminnan keinoin ja prosessi määrittelee heidät poliittisiksi subjekteiksi. Lampedusa in Hamburgin tapauksessa ryhmä vaatii oikeutta jäädä kaupunkiin. Heidän toimintansa kautta ryhmän jäsenet ovat yhtäaikaista vaadittavien oikeuksien kohteita ja poliittisia subjekteja. Kun kansalaisyhteiskunnan toimijat vaativat oikeuksia toisille odottamattomin keinoin, kansalaisuuden tekojen poliittisia subjekteja ovat esimerkiksi järjestöt (Faure Atger 2013).

KANSALAIUUDEEN HAASTAMISEN RISTIRIITAISET SEURAUKSET

Osoitan aiempien tutkimusten tavoin, miten kansalaisuuden teot tuottavat monimutkaisia ja ristiriitaisia lopputulemia. Kun siirtolaiset ja järjestöt haastavat etäännyttäviä strategioita ja taktiikoita Marenburgissa ja kussakin valtiossa, ne samanaikaisesti uusintavat kansalaisuuden paradoksaalisia piirteitä (Isin 2012, 2013). Esimerkiksi Lampedusa in Hamburgin protesti korosti aiempien itseorganisoidujen ryhmien tavoin siirtolaisten roolia tuottavina, yhteiskuntaan panostavina ja itsestään huolehtivina työntekijäkansalaisina (McNevin 2011; Mešić 2017; Nyers 2011; Sager 2011). Tämä korostaa uusliberaalia työntekijäkansalaisuutta tapana olla osa kansalaisten yhteisöä.

Kun paikalliset kansalaisyhteiskunnan toimijat tarjoavat palveluita siirtolaisille, joilla ei muuten olisi niihin

pääsyä, tuotetaan ohessa suhde tietoa hallinnoivien asiantuntijoiden ja tarvitsevien välille. Osittain samat toimijat korostavat rooliaan asiantuntijakansalaisina ja esittävät siirtolaiset kärsivinä kehoina osallistuessaan terveysoikeuksia koskevien lainsäädäntöhankkeiden kommentointiin. Esimerkinomaisesti, menestyksellä siirtolaisten oikeutta terveydenhuoltoon vaatinut kampanja Ruotsissa osoittaa, että menestynyt vaatimus voi tuottaa ristiriitaisia tuloksia. Kun ”paperittomien” siirtolaisten oikeus tiettyihin palveluihin tuotiin lakiin, syntyi tilanne, jossa rajankäynnin kohteeksi joutuivatkin ne, jotka eivät pysty esittämään oikeudetonta asemaansa sairaalan vastaanottohenkilökunnalle. Yhden ryhmän tuominen oikeuksien piiriin siirsi rajaa, mutta ei poistanut sitä.

Toiminta ei aina välttämättä ole johtanut toivottuun lopputulokseen, mutta se on silti luonut pohjaa uudelle toiminnalle, josta voi syntyä kansalaisuuden tekoja. Esimerkiksi Lampedusa in Hamburg mobilisoi tukijoita ja haastoi Dublin-asetuksen logiikan osoittaessaan vastuunjakopolitiikan kehollistuneen seurauksen Hampurin kaduilla. Ryhmä ei saavuttanut yhteistä ratkaisua tilanteeseensa, mutta he osallistuivat Euroopan sisäisten rajojen haastamiseen jo ennen siirtolaisuuden pitkää kesää.

Vaikka kansalaisuuden teot eivät saavuttaneet toivottuja lopputuloksia tai ne tuottivat ei-toivottuja kansalaisuuden muotoja, teot ovat kuitenkin tärkeitä. Ilman niitä, emme tarkastelisi kriittisesti ”meihin” kuulumisen kriteereitä.

NORMAALIN JA HAAVOITTUVUUDEN RISTIVEDOSSA

Osoitan väitöskirjassani, miten teot, jotka aluksi vaikuttivat toisiinsa liitty-mättömiltä, muodostavat jatkumon. Palveluiden tarjoaminen, omien oi-keuksien vaatiminen ja lainsäädäntöön vaikuttaminen vaikuttavat aluksi itse-näisiltä kansalaisuuden teoilta, mutta niiden tarkastelu jatkumona osoittaa, että toivotun ”normaalin” ja oletetun haavoittuvuuden välillä on jännitteinen suhde. Tavallisen elämän tavoittelu oli niin voimakasta tarkkailemieni ja haas-tattelemieni siirtolaisten narratiiveissa, että siitä tuli osa väitöskirjani otsikkoa. ”*In search of a normal life*” viittaa saman-aikaisesti siirtolaisten itse sanoittaman ”tavallisen” tai ”normaalin” tavoitte-luun ja pyrkimykseeni ymmärtää, mitä tavallinen tai normaali tarkoittaa.

Tavallisella ilmaistaan itsenäisyyden ja arvokkuuden tavoittelua ja se liittyy henkilökohtaiseen edistymiseen ja toi-veeseen tehdä työtä. Tavallinen tarkoittaa myös normatiivista oletusta siitä, miltä marenburgilainen näyttää ja kuu-lostaa. Kaikista tarkastelemistani pai-koista tavallisuus korostui eniten, kun siirtolaiset vaativat oikeuksiaan. Huo-mio ei ole kärsimyksessä, vaan halussa elää yhteisön tuottavana jäsenenä. Ro-bin myös korosti tarvettaan elää arvok-kaasti, mihin kuului keskeisesti mah-dollisuus olla pyytämättä tai ottamatta vastaan apua (ks. myös Sager 2011). Hänellä oli jopa radikaali ajatus työluvasta, joka ei olisi sidottu oleskeluoikeuteen.

Kansalaisyhteiskunnan toimijoilla oli toisenlainen narratiivi epävirallisesta siirtolaisuudesta. Ne korostivat haavoit-tuvuutta. Vaikuttamistyö on konteksti,

jossa haavoittuvuusnarratiivi korostuu. Tekijät, jotka siirtolaisten narratiiveis-sa kuuluivat tavalliseen elämään, jäivät näkymättömiin. Kun järjestöt vaativat siirtolaisille oikeuksia, haavoittuvuus on työkalu. Sillä voi herättää myötä-tuntoa, mutta myös vaatia oikeuksia ihmisoikeussopimusten perusteella. Vaikka osin samat järjestöt tukivat siir-tolaisia heidän protesteissaan, sisällöt eivät välttämättä muutu poliittiseksi argumentaatioksi kansalaisyhteiskun-nan vaikuttamistyössä. Haavoittuvuus käsitteenä, joka määrittelee tarvitsevan asiakkaan, on erityisen hallitseva, kun kansalaisyhteiskunnan toimijat puhuvat asiakkaista, joita he kohtaavat. Lähempi tarkastelu haavoittuvuudesta työkäsit-teenä osoittaa sen olevan luonteeltaan epämääräinen ja joustava (Brown 2011, 2017; Virokannas ym. 2020).

Tavoitellun tavallisuuden ja oletetun haavoittuvuuden välinen neuvottelu korostui palvelutilanteissa, kun siirtolai-set ottivat roolin asiakkaina, joita kan-salaisyhteiskunnan toimijat palvelevat. Kun siirtolaiset etsivät tarvitsemaansa tukea palveluista, he hyväksyvät kär-sivän ihmisen roolin – tai kieltäytyvät siitä.

Toivon haastavani tällä tutkimuksella epävirallisen siirtolaisuuden ympärillä käytettävää haavoittuvuuden käsitettä ja siihen liittyvää uhriuttavaa puheta-paa. Haluan myös haastaa tutkijayhteis-ön ja kansalaisyhteiskunnan toimijat etsimään tapoja käyttää haavoittuvuu-tta käsitteenä tai määritellä sen sisällöt sellaisella tavalla, joka mahdollistaa rin-nalla arvokkuuden ja tavallisen elämän tavoittelun.

VIITE

1 Puheenvuoro on Itä-Suomen yliopistossa 17.2.2022 tarkastetun yhteiskuntapolitiikan väitöskirjan suomennettu ja toimitettu lectio praecursoria.

2 Nimet ovat pseudonyymeja. Vain selvästi aikana ja paikkaan sitoutuvasta Lampedusa in Hamburgista kirjoitetaan sen oikealla nimellä.

KIRJALLISUUS

- Brown, Kate (2011) "Vulnerability": handle with care. *Ethics and Social Welfare* 5 (3), 313–321. <https://doi.org/10.1080/17496535.2011.597165>.
- Brown, Kate (2017) Introduction: Vulnerability and social justice. *Social Policy and Society* 16 (3), 423–427. <https://doi.org/10.1017/S1474746416000622>.
- Cabot, Heath (2013) The social aesthetics of eligibility: NGO aid and indeterminacy in the Greek asylum process. *American Ethnologist* 40 (3), 452–466. <https://doi.org/10.1111/amet.12032>.
- Cabot, Heath (2016) "Contagious" solidarity: Reconfiguring care and citizenship in Greece's social clinics. *Social Anthropology* 24 (2), 152–166. <https://doi.org/10.1111/1469-8676.12297>.
- Cabot, Heath (2019) The European refugee crisis and humanitarian citizenship in Greece. *Ethnos* 84 (5), 747–771. <https://doi.org/10.1080/00141844.2018.1529693>.
- Drangland, Kari Anne (2020) Waiting as a redemptive state: The 'Lampedusa in Hamburg' and the offer from the Hamburg government. *Time and Society* 29 (2), 318–339. <https://doi.org/10.1177/0961463X19890989>.
- Faure Atger, Anaïs (2013) European citizenship revealed: sites, actors and Roma access to justice in the EU. Teoksessa: Engin F. Isin & Michael Saward (toim.) *Enacting european citizenship*. Cambridge: Cambridge University Press, 178–194.
- Gauditz, Leslie (2017) The noborder movement: Interpersonal struggle with political ideals. *Social Inclusion*. 5 (3), 49–57. <https://doi.org/10.17645/si.v5i3.968>.
- De Genova, Nicholas (2013) Spectacles of migrant "illegality": The scene of exclusion, the obscene of inclusion. *Ethnic and Racial Studies* 36 (7), 1180–1198. <https://doi.org/10.1080/01419870.2013.783710>.
- Hess, Sabine, Kasperek, Bernd, Kron, Stefanie, Rodatz, Mathias, Schwertl, Maria & Sontowski, Simon (2017) *Der lange Sommer der Migration: Krise, Reconstruction und ungewisse Zukunft der europäischen Grenzregimes*. Teoksessa Sabine Hess, Bernd Kasperek, Stefanie Kron, Mathias Rodatz, Maria Schwertl & Simon Sontowski (toim.) *Grenzregime III: Der lange sommer der migration*. Hamburi: Assoziation A, 6–24.
- Holgersson, Helena (2011) *Icke-medborgarskapets urbana geografi*. Göteborg: Glänta Produktion.
- Isin, Engin F. (2002) *Being political: Genealogies of citizenship*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Isin, Engin F. (2009) *Citizenship in flux: The figure of the activist citizen*. *Subjectivity* 29 (1), 367–388. <https://doi.org/10.1057/sub.2009.25>.
- Isin, Engin F. (2012) *Citizens without frontiers*. New York, N.Y.; Continuum.
- Isin, Engin F. (2013) *Claiming European citizenship*. Teoksessa: Engin F. Isin & Michael Saward, (toim.) *Enacting European citizenship*. Cambridge: Cambridge University Press, 19–46.
- Könönen, Jukka (2014) *Tilapäinen elämä, joustava työ: Rajat maahanmuuton ja työvoiman prekarisaation mekanismina*. Väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto.
- Leppäkorpi, Mervi (2015) *Oikeudettomassa asemassa olevat siirtolaiset kolmannen sektorin asiakkaina: näkökulmia tapausesimerkin kautta*. Kansalaisyhteiskunta 6 (1), 74–96. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201609214163>.
- Lutz, Helma (2004) *Life in the twilight zone: Migration, transnationality and gender in the private household*. *Journal of Contemporary European Studies* 12 (1), 47–55. <https://doi.org/10.1080/1460846042000207114>.
- McNevin, Anne (2011) *Contesting citizenship: Irregular migrants and new frontiers of the political*. New York: Columbia University Press.

-
- Mešić, Nedžad (2017) Negotiating solidarity: collective actions for precarious migrant workers' rights in Sweden.
- Niess, Birgit (2018) Lampedusa in Hamburg: Wie ein protest die stadt bewegte: Eine ethnografie. Väitöskirja. Georg-August-Universität Göttingen.
- Nyers, Peter (2011) No one is illegal between city and nation. *Studies in Social Justice* 4 (2), 127–143. <https://doi.org/10.26522/ssj.v4i2.998>
- Rozakou, Katerina (2016) Crafting the volunteer: Voluntary associations and the reformation of sociality. *Journal of Modern Greek Studies* 34 (1), 79–102. <https://doi.org/10.1353/mgs.2016.0014>
- Sager, Maja (2011) Everyday clandestinity: Experiences on the margins of citizenship and migration policies. Väitöskirja, Lund University.
- Sharma, Nandita (2003) Travel agency: A critique of anti-trafficking campaigns. *Refuge* 21 (3), 53–65. <https://doi.org/10.25071/1920-7336.21302>.
- Ticktin, Miriam (2011) *Casualties of Care*. University of California Press.
- Virokannas, Elina, Liuski, Suvi & Kuronen, Marjo (2020) The contested concept of vulnerability: a literature review. *European Journal of Social Work*. 23 (2), 327–339. <https://doi.org/10.1080/13691457.2018.1508001>
- Vuolajärvi, Niina (2021) Governing in the name of caring: Migration, sex work and the "Nordic Model". Väitöskirja. Rutgers.
- Wilcke, Holger (2018) *Illegal und unsichtbar?* Bielefeld: Transcript Verlag.